

Ústavní a ochranná výchova

Výkon ústavní i ochranné výchovy se řídí zákonem č. 109/2002 Sb. (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů).

Ústavní výchovu soud nařizuje podle tzv. „nového“ občanského zákoníku, (dříve dle zákona o rodině); zákon č. 89/2012 Sb.

Ochrannou výchovu soud ukládá podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže; zákon č. 218/2003 Sb.

Ústavní výchova

Účelem ústavní výchovy jakožto čistě „civilněprávního institutu“ je především nahrazení špatného nebo dokonce chybějícího rodinného prostředí dítěte, nebo nahrazení prostředí, které narušuje správný vývoj sledovaného dítěte, prostředím a zacházením jiným, tedy v tomto případě ústavní výchovou v zařízení institucionální péče. Na rozdíl od ochranné výchovy se tedy jedná i o situace, kdy dítě svým chováním před nařízením ústavní výchovy samo nezavdalo příčinu k tomuto opatření, kterým soud řeší zajištění řádné výchovy. **Ústavní výchovu tedy nelze pojímat jako druh nějaké sankce**, ale jako krajní případ řešení řádně nezajištěné výchovy nebo vzdělávání dítěte, či potřeby již jeho reedukace nebo resocializace. Ústavní výchovu lze tedy nařídit dětem i třeba z důvodů ztráty rodičů či výrazných sociálních potíží rodiny (které není možno řešit jinak a přechází opatření selhala), ale taky za splnění dalších (zákonem sledovaných a vyhodnocených) podmínek.

Důvody nařízení ústavní výchovy dle občanského zákoníku (Hlava III, Díl 4):

Jsou-li výchova dítěte nebo jeho tělesný, rozumový či duševní stav, anebo jeho řádný vývoj vážně ohroženy nebo narušeny do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, anebo jsou-li tu vážné důvody, pro které rodiče dítěte nemohou jeho výchovu zabezpečit, může soud jako nezbytné opatření také nařídit ústavní výchovu. Učiní tak zejména tehdy, kdy dříve učiněná opatření nevedla k nápravě. Soud přitom vždy zvažuje, zda není na místě dát přednost svěření dítěte do péče fyzické osoby.

Ústavní výchovu lze nařídit **nejdéle na dobu 3 let**. Jestliže důvody pro nařízení ústavní výchovy stále trvají, může ji soud před uplynutím tříleté lhůty od jejího nařízení prodloužit. **Ústavní výchovu lze prodloužit i opakovaně**, ale vždy však nejdéle na dobu tří let. Po dobu, než soud rozhodne o zrušení nebo o prodloužení ústavní výchovy, dítě zůstává v ústavní výchově, i když už uběhla doba dříve rozhodnutím soudu stanovená (tedy jestliže nestihne soud pravomocně rozhodnout o prodloužení ÚV, zůstává dítě v ústavní péči, postačí soudem zahájení řízení o prodloužení nebo i zrušení ÚV).

Pominou-li důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, nebo je-li možné zajistit dítěti jinou než ústavní péči, soud neprodleně ústavní výchovu zruší a zároveň rozhodne podle okolností o tom, komu bude napříště dítě svěřeno do péče (rodiče, jiný příbuzný, pěstouni apod.).

Jestliže soud rozhodl o nařízení ústavní výchovy, je povinen **nejméně jednou za 6 měsíců přezkoumat**, zda stále trvají důvody pro nařízení tohoto opatření nebo zda není možné zajistit dítěti náhradní rodinnou péči. Toto soud realizuje většinou způsobem:

- vyžádá si zprávy příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí,
- vyžádá si zprávy (např. etopedické hodnocení) o průběhu ústavní výchovy ze zařízení, kde se ústavní výchova vykonává,
- **opatří si** vyjádření názoru samotného dítěte (s ohledem na jeho věk a rozumové schopnosti; výslechem u soudu, případně písemně atd.),
- vyzve rodiče dítěte k vyjádření jejich stanoviska.

Z **důležitých důvodů** (nic bližšího k pojmu „důležité důvody“ v zákoně k tomuto ustanovení nenajdeme) může soud ústavní výchovu **prodloužit až o jeden rok po dosažení zletilosti** (tedy do 19 let věku). Tyto důležité důvody pak soudy z praxe např. shledávají nejčastěji v ochraně zdravotního stavu (dokončení léčby, terapie), velmi krátkém trvání ústavní výchovy a tím nenaplnění jejího důvodu nařízení. Zletilý se **musí** tomuto rozhodnutí soudu podřídit.

Dítě může být do zařízení umístěno na základě **rozsudku soudu** o nařízení ústavní výchovy (vykonatelnost po nabytí a vyznačení právní moci soudem na rozsudku) nebo taky **předběžným opatřením soudu** (vykonatelné doručením účastníkům řízení).

Dle ustanovení zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy (viz výše) se ústavní výchova vykonává v těchto školských zařízeních:

- diagnostický ústav (pro děti nebo pro mládež),
- dětský domov,
- dětský domov se školou (dříve Dětský výchovný ústav),
- výchovný ústav.

Diagnostický ústav je zařízení, ve kterém dochází ke komplexnímu vyšetření dětí a mládeže z hlediska psychologického a pedagogického (komplexní diagnostika). Do *dětského diagnostického ústavu* pro děti mohou být umístovány děti ve věku od tří let do ukončení povinné školní docházky. *Diagnostický ústav pro mládež* je pro věkovou kategorii od ukončení povinné školní docházky do 18 let, popřípadě zletilých osob do 19 let věku. Základní jednotkou v DDÚ / DÚM je výchovná skupina (nejméně 4, nejvíce 6 dětí).

Dětský domov plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Jsou zde umístěny děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Základní jednotkou v DD je rodinná skupina (nejméně 6, nejvíce 8 dětí), těch může být nejméně 2 a nejvíce 6 (v jedné budově nebo v jednom areálu).

Dětský domov se školou je zařízení, do kterého jsou umístovány děti jak s nařízenou ústavní výchovou (pokud mají závažné poruchy chování nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči), ale i děti s uloženou ochrannou výchovou. Do dětského domova se školou mohou být umístovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Základní jednotkou v DDŠ je rodinná skupina (nejméně 5, nejvíce 8 dětí), těch může být nejméně 2 a nejvíce 6 (v jedné budově nebo v jednom areálu).

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u nichž byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě starší 12 let, má-li uloženu ochrannou výchovu, a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v DDS. Výjimečně, především v případech závažných poruch chování u dítěte, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let. Základní jednotkou je výchovná skupina (nejméně 5 dětí, nejvíce 8 dětí), těch může být nejvíce 6.

Výchovné ústavy odděleně zřizují odd. pro děti:

- s nařízenou ústavní výchovou,
- s uloženu ochrannou výchovou,
- pro nezletilé matky a jejich děti,
- pro děti vyžadující výchovně léčebnou péči.

Ochranná výchova

Soud nařizuje ochrannou výchovu dle zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů (dále jen "zákon o soudnictví ve věcech mládeže").

Jde ze strany soudu v rámci „**trestněprávních opatření**“ o tzv. **ochranné opatření**, které jasně sleduje taxativně uvedené důvody pro možné uložení ochranné výchovy.

Ochrannou výchovu soud může uložit, jestliže (§ 22 zák. č. 218/2003 Sb.):

- *o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije,*
- *dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo*
- *prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy,*
- *a nepostačuje uložení výchovných opatření.*

Ochranná výchova je (vedle ochranného léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty) jedním z ochranných opatření ukládaných soudem. **Účelem ochranné výchovy je** kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj mladistvého a chránit společnost před pácháním provinění mladistvými. Ochranná výchova může být uložena též dítěti mladšímu patnácti let, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to nezbytně nutné k zajištění jeho řádné výchovy.

Ochranná výchova trvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení **18** roku věku mladistvého. Jestliže to vyžaduje zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho **19** roku. Jestliže není možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka (úředník Probační a mediační služby). Soud může od výkonu ochranné výchovy upustit, pominou-li před jejím započatím důvody, pro něž byla uložena.

Jestliže převýchova mladistvého pokročila do té míry, že lze očekávat, že i bez omezení, kterým je podroben během výkonu ochranné výchovy, se bude řádně chovat a pracovat, avšak

dosud nepominuly všechny okolnosti, pro něž byla ochranná výchova uložena, může soud ochrannou výchovu přeměnit v ústavní výchovu, nebo může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo takové výchovné zařízení. Přitom může mladistvému uložit dohled probačního úředníka nebo jiné výchovné opatření.

O propuštění z ochranné výchovy rozhoduje ve veřejném zasedání okresní soud pro mládež, v jehož obvodu se ochranná výchova vykonává, a to na návrh státního zástupce, příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, probačního úředníka, mladistvého, nebo výchovného zařízení, anebo i bez takového návrhu.

Ochranná výchova se vykonává ve výchovných zařízeních; vyžaduje-li to však zdravotní stav mladistvého, má jeho umístění do zdravotnického zařízení přednost před výkonem ochranné výchovy.

Ochranná výchova může být uložena pouze odsouzenému pachateli provinění (u mladistvých pachatelů se pojem „trestný čin“ nahrazuje pojmem „provinění“). Účelem ochranné výchovy je především zajištění podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění. Jde tedy nejen o převýchovu, ale roli hraje i hledisko ochrany společnosti.

Dle ustanovení zákona o výkonu ústavní a ochranné výchovy se ochranná výchova vykonává v těchto zařízeních (konkrétní popis těchto zařízení – viz výše):

- dětský domov se školou (dříve Dětský výchovný ústav),
- výchovný ústav.

Na rozdíl od ústavních výchov děti s uloženou ochrannou výchovou nemají Vnitřním řádem těchto zařízení stanovené jasné časy samostatných vycházek (na tyto automaticky nemají nárok), samostatné vycházky se jim udělují na základě „opatření ve výchově“ a to maximálně na dobu 12 h.

Rovněž útěk ze zařízení dítěte s ochrannou výchovou zakládá možnost jeho trestního stíhání (provinění), což u dětí s ústavní výchovou neplatí (nejsou za útěk ze zařízení trestně postižitelné – dle trestních kodexů).